

Zdeňka Sochová

NÁŘEČNÍ LEXIKOGRAFIE

OBSAH

1. CHARAKTER NÁŘEČNÍ SLOVNÍ ZÁSOPY A JEJÍ VÝVOJOVÁ DYNAMIKA
2. ÚKOLY A ZPŮSOBY DIALEKTOVÉHO POPISU
3. TYPY NÁŘEČNÍCH SLOVNÍKŮ
- 3.1. SYNCHRONNÍ SLOVNÍK LOKÁLNÍ
- 3.1.1. Abecedně řazený
- 3.1.2. Onomaziologický
- 3.2. REGIONÁLNÍ SLOVNÍKY
- 3.3. CELONÁŘEČNÍ, SVODNÉ SLOVNÍKY
4. SBĚR MATERIÁLU, ZPŮSOBY A ZDROJE SLOVNÍK A JEHO VÝSTAVBA
5. ZÁKLADNÍ JEDNOTKA NÁŘEČNÍHO SLOVNÍKU
- 5.1. TYPY DIALEKTISMŮ
- 5.2. PLATNOST A ROZSAH PŮSOBNOSTI DIALEKTISMŮ
- 5.3. HESLO
6. LEMMA
- 6.1. ČASOVÁ A GENERAČNÍ CHARAKTERISTIKA
- 6.2. NĚKTERÉ NEDOSTATKY NÁŘEČNÍ LEXIKOGRAFICKÉ PRAXE
7. BIBLIOGRAFIE

1. CHARAKTER NÁŘEČNÍ SLOVNÍ ZÁSOPY A JEJÍ VÝVOJOVÁ DYNAMIKA

Popis slovní zásoby nářečí má některé výrazné rysy dané jejími specifickými vlastnostmi a jejím zrychleným současným vývojem.

1.1 Nářečí je nespisovný systémový útvar s omezenou komunikativní funkcí, slouží jen mluvenému styku; básnickou funkci některých folklorních žánrů pomíjíme. Tzv. *sociální nářečí* (profesionální slangy) jsou mimo téma tohoto pojednání.

Nářeční slovní zásoba funkčně plně vyhovuje potřebám nositelů nářečí v primárnějších formách života. Proti zásobě spisovné je chudší v repertoáru prostředků nociónálních, zvláště abstraktních, obsahuje rozvinutou terminologii jen některých tradičních odvětví; o to bohatší a odlišnější je ve sféře expresivní.

1.2 Moderní způsob života prudce mění dosavadní ráz nářečí. Původní monofunkční útvar přibírá další funkce, polooficiální jednací (v úředním styku, při veřejném vystupování ap.) a polooficiální pracovní.

Zrychlený vývoj probíhá intenzivně a složitě v městech, zvláště ve velkých průmyslových centrech, kde se sílí obyvatelstvo nářečné ryzinorodé. Výzkum městské mluvy se zabývá zakomponováním vzájemného působení různých norem nářečních a interdialektických systémů a jazyka spisovného; není však u nás zatím metodologicky ani organizačně v dostatečné míře zpracován.

Současný stav nářečí je charakterizován postupnou destrukcí všech nářečních norem původně jednotlivého tradičního lokálního typu. Kdežto v celku národního jazyka se jeví jako postupující tendence *integrační*, v nářečním útvaru samém probíhá naopak jako stálý proces *diferenční* (viz 1.3.2).

1.3.1 Nářeční slovní zásoba je v neustálém pohybu. Na jedné straně mizí nepotřebné výrazy starší, vyšle z užívání zánikem vnějších realit, starých výrobních postupů, jejich změnou funkcí v nových podmínkách ap. (nikoli ovšem přímočaťe). V druhé linii ustupují slova výrazně formálně příznaková nebo jinak diferencní (postupuje to především oblast expresiv, frazeologie a vlastní nářeční idiomatiky).

1.3.2 Na straně druhé vzrůstají pojmenovací potřeby. Nářeční útvary je saturují převážně ze zásoby spisovné. Přejímají buď hotové prostředky spisovné, nebo formálně obměněné tlakem nářeční normy (někdy nerovnoměrně); např. *lašské žlutěnka, žlutěnka, žlučenka*. V druhé linii vplývá do nářečního slovníku i řada nových výrazů jen jako běžnější podoby celouzemní. Vznikají tak dubletní dvojice rozlišené generačně nebo stylově jako např. *lašské dach – srěcha, dolínek – žatudek, ročička – vyročí*.

Obě skutečnosti – větší funkční zatížení a zvýšené pojmenovací potřeby – zasahují hluboko do formální utvářenosti i tradiční skladby nářečnického lexika. Dialektový popis to musí adekvátně zaznamenat.

2. ÚKOLY A ZPŮSOBY DIALEKTOVÉHO POPISU

2.1 Pro vlastní dialektologickou práci stále platí Havránkovo programové vymezení (Havránek 1924):

1. první a nejdůležitější úlohou dialektologa je přesné zjištění nářečnických dat, jejich sebrání a popis; teprve v druhé řadě přijde jejich určení a výklad;
2. hlavní váha se klade na kvalitu materiálu, jeho přesnou lokalizaci, zjištění frekvence jednotlivých jevů, přesný fonetický popis, výstižné stanovení významu, doklady a ukázky skutečně živé řeči;

3. zdůrazňuje se nezbytnost lokálních a regionálních monografií a jazykověznéměpisného výzkumu;

4. pro lokální monografie je ideálním cílem plně a plastické zachycení i výklad celého nářečnického systému v jeho současném pohybu;

5. dialektologické bádání má sloužit hlubšímu poznání celku národního jazyka i procesů jazykového dění.

Pokud jde o moderní nářeční lexikologii, měla by překročit svou čistě dialektologickou orientaci a zaměřit se obecněji v aspektu širého srovnávacím a funkčně typologickým.

2.2 Nářeční slovníky jsou orientovány výlučně na úkoly vědecké; pro praktické informace slouží jen zřídka. Jsou především součástí komplexního popisu daného nářečí. Plní pak i další úkoly.

(a) Lexikografická inventarizace je nezbytným materiálovým základem pro celostní lexikologickou analýzu i pro lexikologickou srovnávací.

(b) Lexikální nářeční data spolurozhodují v přechodných oblastech o příslušnosti nářečí k určitému jazykovému typu (např. na pomezí česko-polském; Kellner 1949).

(c) Dialektismy konzervují starší vývojové stupně a přispívají tak k *historické rekonstrukci* národní slovní zásoby; musí někdy nahradit i nedostatek historických písemných památek (Blanár 1961). Poskytují cenná data i etymologickému bádání.

(d) Jsou inventářem informací pro *etnolingvistiku* (příbuzných oborů etnografie a folkloristiky).

(e) Cenné pro terminologii jsou krajové termíny tradičních oborů (vinařství, sadařství, rybníkářství, tkalcovství, včelařství, kovářství, tesařství, truhlářství ap.).

Na druhé straně předjímá nářeční slovník prognózu budoucího lexikálního vývoje v rámci celonárodním.

2.3 Nároky funkčně strukturální lexikologie uspokojuje intenzivní hloubkový popis malý, maximálně homogenní oblasti, pojatý synchronně. Umožňuje analyzovat vnitřní strukturu nářeční zásoby a stanovit její specifické sémantické dominanty i současné vývojové principy na pozadí zásoby spisovné.

Postupy lexikologie *areálové* se zaměřují na *územní* rozložení jednotlivých izolovaných slov, systémově závažných souborů slov jazykově nebo věcně příbuzných (sémantičtých mikropolí, etymologických rodní, tematických okruhů ap.) a na vztahy mezi nimi. Cílem extenzivní jazykověznéměpisné (mezinářečové a mezijazykové) konfrontace je získat maximum vzájemně porovnatelných dat, jež by v konečném výsledku vedla k typologii (slovanských, evropských) jazyků a nářečí.

Kartografický jazykověznéměpisný popis (jazykové atlasy) necháváme stranou. Tato metoda popisu (pomocí jazykových map) je zcela jiná než metoda lexikografická a má svou vlastní bohatou problematiku.

3. TYPY NÁŘEČNÍCH SLOVNÍKŮ

Systematické teorii uspořádání nářečnického slovníku se u nás věnovala dosud malá pozornost (Sochová 1967). Zásadní metodologickou cenu má kritická studie Havránkova (Havránek 1924). Cenné jsou kritické posudky vyšších slovníků: Vážný 1960, rec. slovníku Gregorova 1959; Šmilauer 1947, rec. slovníku Malinova 1946; Bachmann 1961, rec. slovníku Gregorova 1959; Sochová 1966, rec. slovníku Lamprecht-

tova 1963. Slibně se naproti tomu rozvinula nářeční lexikografická teorie i praxe v okolních zemích.

Nářeční slovníky nebyvají typově vyhraněné a slouží více účelům. V konkrétním případě rozhoduje povaha a rozsah materiálůvé základny, badatelské zaměření autorů a při individuální (nikoli týmové) práci i praktické možnosti (především publikacní).

Proto mnohé práce jednotlivců zůstávají jen v rukopise. Nepublikován zůstal např. podkrkonošský slovník J. Š. Kubína nebo rozsáhlý slovníkový materiál nářečí jihočeských V. J. Duška: a další.

Značnou dokumentární cenu má sám jazykový materiál nářečních slovníků, byť někdy ve víceméně nezřetelné podobě.

Trvalou hodnotu rozsáhlého regionálního, „Dialektického slovníku moravského“ (Bartoš 1906), imponujícího bohatstvím materiálu jazykového i národopisného a společlivostní zápisu, nezastíní ani skutečnost, že je koncipován jako sbírka dialektických zvláštností a že v něm chybí přesnější zeměpisná lokalizace.

Nářeční slovníky se rozlišují podle

1. **územního rozsahu** na slovník:

- (a) lokální (místní)
- (b) regionální (oblastní)
- (c) celonářeční (svodný)

2. **obsahu** (výběru hesel):

- (a) diferencní
- (b) (relativně) úplný

3. **časového rozpětí**:

- (a) synchronní
- (b) historický

4. **uspořádání**:

- (a) abecední
- (b) věcný.

V praxi se pak nejčastěji vyskytují tyto typy:

- 1 (a) synchronní diferencní, řídkěji úplný slovník jedné lokality nebo malého kompaktního území, řazený abecedně
- (b) řídkěji synchronní slovník řazený na bázi onomaziologické
- 2 synchronní nebo diachronní diferencní slovník většinou územního celku
- 3 diferencní slovník celého území, zpravidla historický (vedeny až k současnému stavu).

Obecně platí, že čím větší je územní nebo časové rozpětí, tím je zpravidla základní slovníkový inventář omezenější. Nářeční tezáurus, který by obsahoval slovní zásobu všech nářečí v úplnosti, je utopie. Srov. Filin 1966 (ostrá diskuse mezi přívrženci diferencního a systémového principu pro zpracování slovníků velkých územních celků).

3.1 SYNCHRONNÍ SLOVNÍK LOKÁLNÍ

3.1.1 Abecedně řazený

Vyšším typem je lokální slovník relativně úplný proti diferencnímu. Znamenává vedle základních obecných pojmů tradiční realie a krajové výrazy profesionální i běžný konverzační slovník s početnou skupinou kolektivně užívaných výrazů civilizačních, který tvoří ústřední součást spontánních dialektových promluv. Umožňuje srovnání nářečního lexika se spisovným, které dává představu o rozdílech v rozsahu a rozvrstvení slovních inventářů, o základních pojmenovacích postupech (u sporadicky vznikajících vlastních nářečních neologismů jde převážně o tvorech metaforické, méně univerbizační), o motivaci zániku slov (sémanticky konzervujícím elementem jsou tu do značné míry expresiva), o poměru mezi prvky specificky nářečními a celouzemními, o směrech oblastního vývoje atp., a přispívá tak k typologii mluvených útvarů celonárodního jazyka. To diferencní slovník nedovoluje.

Z předešlé úvahy vyplývá optimální rozsah úplného lokálního slovníku. Činí-li průměrný individuální aktivní slovník asi 5000 slov (Weingart 1935), pak je pro nářeční slovník – po připočtení reziduální tradiční vrstvy i nového lexikálního přínosu a celého výraziva terminologického – optimum asi 8000–10 000 slovních jednotek.

Kolem 8000 hesel má náš největší lokální slovník Malinův (Malina 1946); jde v podstatě o slovník diferencní, ale jako hesla uvádí i gramatické tvary. Z citich má stejný počet Lehenertiv (Lehener 1908). Kucata (1957) uvádí pro svůj srovnávací slovník tři malopolských vsí okolo 7000 hesel. „Slovník nářečí studenského“ Sochové (1952) obsahuje asi 10 000 heslových jednotek. Mimořádný svým zpracováním je sociolingvisticky orientovaný tzv. „Deulinský slovník“ (Kogotkova et al. 1969). Chtelno mezeru z území Čech zapsala Bachmannová (1985) svou „Lexikální zásobou v obci Zásada na Železnobrodsku“; abecední diferencní slovník má přes 2200 hesel, ideografický heslář zhruba 25 000 položek; jeho impozantní rozsah je dán částečně i tím, že některá slova, a to nejen polysemní, byla zařazena na více míst.

3.1.2 Onomaziologický

Je budován na věcné nebo pojmové příbuznosti slov. Tato problematika ovšem překračuje rámec nářeční, většina takto uspořádaných slovníků slouží především jako pomůcky stylistické a synonymické.

Na onomaziologické bázi se zakládají tyto typy slovníků:

1. **systematicky**
  - (a) pojmový (ideografický)
  - (b) věcný
2. **analogický**
  - (a) abecední heslář centrálních slov s přiřazenými mikrostrukturami
  - (b) tyž doplněný výklady
3. **kombinovaný**
  - (a) abecední výkladový s věcným heslářem
  - (b) věcný výkladový s abecedním heslářem.

Pro typ 1 (a), (b) je nejbližší klasifikační schéma (ideografický plán). Hallig – Warburg (1963) zdůrazňují, že jejich slovník obsahuje pojmy na rozdíl od slovníku Dornseiffova (Dornseiff 1943), a jejich klasifikační systém je tak použitelný pro jakýkoli jazyk nebo dialekt. Pojmy však zpravidla nemohou existovat bez jazykové materializace; jejich slovník tak reflektuje realitu francouzského literárního jazyka a pro jiný jazyk nebo dialekt musí být „překládan“ stejně jako slovník Dornseiffův. Pro nářečí je Hallig – Warburgův slovník dobře použitelný pro své přehledné klasifikační schéma vyčerpávající všechny oblasti objektivní reality v přiměřených proporcích, fazené na základě přirozené logiky života a uvážený výběr hesel (slovník jich čítá

asi 6000). Slovníky tohoto typu nejsou vybaveny výklady (jsou to jen indexy, hesláře), protože významy mají vyplývat ze sřezení sloh smyslem se k sobě družících.

Nutnost ideografického plánu odpadá u slovníku analogického. Do abecední kostry centrálních (systémové závažných) hesel jsou začleněny mikrostruktury slov příbuzných jakoukoli analogií (územ, spojitostí vnější nebo vnitřní, vztahy synonymické, ale i formálně významovými ap.); z novějších Maquet (1936). Ojedinelým reprezentantem abecedního výkladového slovníku s odkazy na názne analogické vztahy je Robertův „Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française“ (1953-1964) a jeho kratší verze „Le Petit Robert“ (Rey 1969).

Pro nářeční slovníky – ve shodě s konkrétnější povahou nářečního lexika – je vhodné uspořádání věcné. Některé oblastní slovníky doplňují svůj abecední popis vybranými úseky věcné řazenými (např. Bartoš 1886, 1895, Hodura 1904 aj.). Podle Halligova-Wartburgova třídícího systému je vypracován např. slovník Kucatův (Kuča 1957) aj. Onomaziologickým postupem vzniká i série tematických monografií „Slovníctwo gwar Warmii i Mazur“ od r. 1958.

Postupů analogického uspořádání používají nářeční slovníky tak, že pod tematicky ústřední hesla hmotné kultury připojují věcné sřezané mikrostruktury slov příbuzných. Názny takového zpracování mají slovníky Kellnerův (Kellner 1949) a Lamprechtův (Lamprecht 1963).

Onomaziologické nářeční slovníky se neobejdou – alespoň pro svou diferencí část – bez výkladu; jinak by byly srozumitelné jen pro příslušníky popisovaného nářečí. Rozsahovou náročností při omezených publikačních možnostech zůstává kombinovaný typ 3 (a), (b) spíše jen ideálem.

V rukopise proto zůstaly slovníky Sochové (1952; úplný abecední výkladový s věcným heslářem) a Bachmanové (1985; diferencí výkladový s věcným heslářem), ale i Roudného (1952; věcný s výklady).

Soustavný aspekt onomaziologický významně doplňuje sémaziologický popis slovní zásoby. Podává adekvátnější uspořádání jazykové reality, poskytuje plastickou představu o celku lexikální struktury a je dobrou praktickou kontrolou už i při sběru materiálu.

Časem by se mělo dospět k soustavné onomaziologické katalogizaci celých nářečních slovních souborů. Velkým úkolem zde bude vytvoření systematického věcného indexu, diferencovaného podle slovníkových typů, který by se hodil pro srovnávací účely jak pro nářeční jednotlivých jazyků, tak aspoň v základních položkách i pro slovanšská nářečí vůbec, nebo aspoň v dílčím měřítku, např. západoslovanském.

3.2 REGIONÁLNÍ SLOVNÍKY

Regionální slovníky (synchronní nebo diachronní, zpravidla diferencí) se většinou orientují na tradiční lexikální fond oblastních modifikací na větších územních celcích, ale některé z nich i na živou lexikální normu.

Zatímco v okolních zemích slovanšských i neslovanšských se sběru a zpracování regionální slovní zásoby věnují celé týmy odborníků, u nás se takový výzkum zatím neorganizoval.

Z území Čech byl publikován jen „Dialektický slovník chodský“ (Hruška 1907) a lexikální soubor litomyšlský (Hodura 1904). Z území Moravy je „Dialektický slovník moravský“ (Bartoš 1906) a slovníková část „Dialektologie moravské“ I, II (1886, 1895), slovník „Východočeských nářečí“ II (Kellner 1949), slovníková část „Dolčských nářečí na Moravě“ (Bělčí 1954); oblastně šře pojaty jsou i slovníky Lamprechtův (Lamprecht 1963) a Gregorův (Gregor 1959) a rkp. „Slovník jedné oblasti nářečí dolčského“ (Ondraš 1952).

Soustavný je nový lexikální výzkum na Slovensku. Reprezentativní je diferencí oblastní „Vecný slovník dolnohoreckých nářečí“ (Ripka 1981).

V Polsku vznikají dva odlišné typy regionálních slovníků: přesně diferencí „Slovník gwar mazowiecko-podlaskich“ čerpá jen z živé nářeční normy, poněkud úplný „Slovník gwar Warmii i Mazur“ je pojat tradičněji; z jeho materiálu už vzešla série tematických lexikálních monografií. Z řady slovníků jednotlivých zpracovatelů je to především průkopnický slovník Kucatův (Kuča 1957).

V Rusku je lexikografická produkce obrovská, zajištěná velkým počtem týmových pracovníků. Vznikají regionální slovníky nejrůznějších typů. Z řady slovníků výrazných, poměrně homogenních oblastí jmenujme monumentální, několikavazkový, relativně úplný „Pskovskij oblastnoj slovar“ s historickými danými, od r. 1967.

V Spolkové republice Německo byly organizovány velké oblastní slovníky zejm. ve východních zemích (býv. NDR). Nejstarší meklenburský (sešitově od r. 1942) je historický, sleduje vývoj významu i hláskové podoby od nejstarších doložených dat po dnešek. Naproti tomu brandiborský-berlínský je slovník současného stavu nářečí. Po strukturální i tematické reorganizaci vědeckého výzkumu (po r. 1968) se tradiční bádání dialektologické přeorientovala na průzkum sociolingvistický (např. výzkum mluvy městských center).

Podle kusých zpráv se regionální slovní zásoba zpracovává i v západních zemích SRN. V minulosti tu převládala hodnotící měřítka uplatňovaná pro uvedení regionalismů v Grimmově slovníku (1838-1860). Byly zařazovány jen ty regionalismy, které žily na větším území, mohly přispět k obohacení spisovného jazyka nebo k objasnění termýných míst v historii slov.

Také ve Francii se v posledních letech silně rozvíjí sběr a zpracovávání regionálního lexika. Pro francouzskou jazykovědu je tu charakteristické převazující estetické (a tím i trochu puristické) hodnocení jazyka (zrv. bon usage) proti českému pojetí funkčnímu. Prestiž nářečního lexika stoupá teprve s poznáním, že regionálně vázané varianty doplňují významnou měrou znalost jazyka národního. Tento fakt dal impulz ke vzniku mnoha regionálních slovníků od kolokvia o regionálních variantách fransky v Dijonu 1976 (Colloque de Dijon 1977). Tak k starším regionálním slovníkům, z nichž jmenujme aspoň slovník nářečí frankoprovensálských (Duraffour 1969), přibývají rychle oblastní slovníky nové, např. „Le français régional d'Alsace“ (Wolf 1983).

Podalí jsme stručný nástin bohaté produkce regionálních slovníků z okolních zemí proto, že nám byla východiskem pro postizení problematiky popisu regionálního lexika při naprosém nedostatku podobných slovníků u nás.

Lexikograficky diskutované jsou tu otázky:

1. rozsahu, popř. výběru slovníkového souboru (relativně úplný, zachycující živou normu prostředků aktivně užívaných celým daným společenstvím; diferencí s historickou retrospekci). S tím souvisí otázka (ne)uvádění územních variant vyznačujících se jen pravidelnou formální obměnou;
2. lemmatizace (viz 6.1);
3. terminologického označení územně vázaných ekvivalentů (vzhledem k prostředkům spisovným). Zatímco se leckde používají termíny (mezinářeční) synonyma nebo heteronyma, česká jazykověda tu jednoznačně užívá termínu autonyma (pracovaná zasluhou Filipce (1953), též Šmilauera (1951)).

3.3 CELONÁŘEČNÍ, SVODNÉ SLOVNÍKY

Jsou dlouhodobým konečným cílem všech národních dialektologií; bývají diferencí a zpravidla historické (vedené až k současnému stavu).

Pro chytaný svodný slovník českých nářečí byl založen archiv lidového jazyka a začalo se s intenzivním sběrem materiálu. Od r. 1961 byly připravovány sběrné hesláře, dot. 1967 připravila B. Zimová celkem 6 sešitů asi po 200 heslech. Sběr byl však zastaven.

Lexikální výzkum pokračuje naopak intenzivně na Slovensku. „Slovník slovanšských nářečí (Ukazkový vzátek)“ z r. 1980 podává teoreticko-metodologická východiska a bohatý soubor ukazkových hesel. Zachytil vedle vlastního nářečního lexika, které má izolovaně vymezenou oblast užívání a nepatří do slovní zásoby spisovné, i slovní zásobu, která se používá v jisté ohraničené oblasti, ale zároveň tvoří složku slovní zásoby

spisovné. Zeměpisné lexikální diference mají sloužit i jako pomocné kritérium při klasifikaci nářečí (Habovštiak 1961).

V Polsku se vypracovává a vydává „Słownik gwar polskich“; ukázkový sešit s podrobnou koncepcí práce vyšel v r. 1964. Zachycuje nářeční slovní zásobu od 19. stol. po dnešek a je doplňován terénními sondami po celém území Polska.

V Rusku rychle vychází „Slovar“ ruských národních govorov“ (po svazcích). Je to přísně diferencní historický slovník z dosud publikovaného i archivního materiálu. Obohacuje se i přitým sběrem soudobého materiálu pomocí terénních studentských expedic.

Lexikografické teorii svodných slovníků se věnuje všude velké pozornost, bývá velmi promyšlená a propracovaná. Shodně jsou tu názory např. v otázce lemmatizace a teritoriální lokalizace, podobné jsou i metody sběru materiálu.

4. SBĚR MATERIÁLU, ZPŮSOBY A ZDROJE

Sběr materiálu pro všechny typy nářečních slovníků je velmi pracný a trvá desetiletí (Lademann 1956, Gregor 1959 aj.).

Metody sběru pro kartografické zpracování nářečního lexika (jazykové atlasy) pomůžeme, přestože jsou někdy doplňkovým zdrojem i pro oblastní a svodné slovníky.

4.1 Pro větší teritoriální slovníky jsou základními metodami sběru

(a) Korespondenční dotazníková anketa; otázky vyplňují zpravidla vzdělání laici, pokud možno autochtoni (učitelé, matrikáři, národopisní pracovníci ap.).

Prvním regionálním lexikálním dotazníkem byl „Odráz života slezského lidu v jazyce“ (Kellner 1950). Verbální dotazy jsou doplněny i obrázky ilustrujícími předměty tradiční zemědělské technologie.

Na celém území se realizoval anketový sběr podle dvojitého „Slovníkového dotazníku pro výzkum nářečí českého jazyka“, který na základě hesláře V. Vážného a klasifikace V. Šmilauer sestavili v l. 1955-1960 S. Uříšeny, P. Jančák a J. Voráč.

Pro chytaný svodný slovník českých nářečí byly vypracovány věcně uspořádané sběrné hesláře (viz 3.3).

(b) Přímá explorace v terénu, prováděná individuálně nebo v kolektivu, a to buď podle sběrného programu, nebo volným sběrem.

O intenzivním volném sběru, počítajícím se značnou účastí laiků, pro slovník hornosaských nářečí píše Grosse (1958).

(c) Moderní výzkum doplňuje heslářový sběr dotazníkový i přímý terénní nahrávkami (dříve zápisem) souvislých kontextů, a to buď pevných (převáděných do nářečí) nebo volných vyprávění.

(d) Zdroji pro budování lexikálních archivů jsou dále nářeční slovníky, tištěné i rukopisné, národopisné a folklorní texty, nářeční literatura, matriky, notářské zápisy ap.

V době organizovaných lexikálních archivůch bývá oddělen nový materiál, získaný z dotazníkového sběru, od starého, vzniklého excerpčními texty. Abecedně seřazený materiál je nadto doplněn věcnou kartotékou. Tak je tomu v archivu českého lidového jazyka, uloženém v dialektologickém oddělení Ústavu pro jazyk český v Brně.

4.2 Pro lokální slovník je základní metodou

(a) intenzivní volný sběr, prováděný jedincem (budoucím autorem slovníku), dokonale jen místním rodákem. Vlastní nářeční povědomí a důvěrná znalost prostředí jsou tu nezbytným předpokladem. Dlouhodobý kontakt exploračního se subjekty

postupně odstraňuje zábrany a dovolí zachytit i takové slovníkové sféry, které jiným způsobem sběru tvrdšími odolávají. Vedle řízené konverzace na daná témata je nutný i přímý dotaz, především na tradiční terminologii. Tu pomáhá i obrázek hosi podářských nářadí (cepu, máselnice, vozu, pluhu). Při formulaci přímých otázek je třeba dbát na psychologičtí informátora, používat známé nářeční výrazy, které stimulují jeho povědomí.

Výzkum nevěných pojmenování (zejména sloves, adjektiv, adverbů a gramatických slov) je obtížnější. Získávají se zpravidla excerpční souvislých kontextů.

(b) Dobré je použít lexikální dotazník z daného regionu, popř. z celého území, jsou-li k dispozici.

(c) Značná část materiálu se získá excerpční nahrávkou (dříve zápisů) souvislých textů.

(d) Pro doplnění materiálu mohou posloužit i různé tištěné a rukopisné texty vztahující se k místu explorace.

5. SLOVNÍK A JEHO VÝSTAVBA

Naše nářeční lexikografická teorie je ve srovnání s jinými jazyky slovanskými i neslovanskými málo rozvinutá. Slovníky vznikaly víceméně empiricky, trpí nejistotou lexikologických principů, a tím i lexikografickou nepropracovaností.

Mnohé postupy nářeční lexikografie se shodují s lexikografií spisovného jazyka a bylo by zbytečné opakovat je paralelně na nářečním materiálu. Sousedíme se proto jen na to, co je pro nářeční lexikografií charakteristické.

5.1 ZÁKLADNÍ JEDNOTKA NÁŘEČNÍHO SLOVNÍKU

Základní jednotkou je dialektismus, tj. diferencní, územně vázaný ekvivalent slovního prostředku spisovného, popř. celospolečenského (celonárodního) mluveného útvaru.

Míra teritoriální vázanosti je trojího typu:

1. k menší maximálně homogenní oblasti (jedné lokalitě nebo malému kompaktnímu území) – dialektismy lokální; 2. k většímu diferencovanému územnímu celku – dialektismy regionální (regionalismy); 3. k celonárodnímu územnímu celku – dialektismy nadnářeční (interdialektismy).

Je ovšem třeba si uvědomit, že lexikálně sémantické souvislosti se promítají zpravidla na větších areálech a přesahují hranice nářečních oblastí dané gramatickými izoglosami. Naše dělení je proto spíše teoretické než plně vystihující samu jazykovou realitu.

5.2 TYPY DIALEKTISMŮ

Vycházíme z celého nářečního lexikálního systému ve srovnání se spisovným. Bylo by ovšem adekvátnější srovnávat s celonárodním útvarem mluveným (obecnou češtinou), ale jeho celostní popis zatím chybí.

Vztah mezi formální utvářeností a lexikálním významem je u dialektismů vzhledem k jejich spisovným protějškům komplikovanější. Formální modifikace dané nářeční normou jsou někdy spjaty s významovou diferencí, jindy ne. Pro třídění dialektismů je třeba brát v úvahu jen první případ.

Podle různých druhů diferencí nářečních příznaků rozeznáváme tyto slovníkové dialektismy (jednoslovné i viceslovné):

(a) specifické, které nemají spisovný pojmenovací protějšek; např. lašské *bjehurka* (kráva, která se často běhá, ale nezůstává stelná), *řhur* (obojpohlavní prase), *šćirka* (jednoduchá polévka z omáčky a mouky). Studium těch, které vznikly přímo v nářečním prostředí, je zajímavé z hlediska, kterých okruhů se týkají větší pojmenovací potřeby v nářeči;

(b) vlastní lexikální, které mají spisovný (jinoslovný) ekvivalent (tautonymum); např. lašské *zvongel* (střechl), *uřcha* (průřez mračen), *kačeni mydlo* (obláček). U pojmenování popisných sem řadíme i ta, jejichž kořenový morfém nebo afix je nářeční; např. lašské *chotipirka*, *smykula* (běhna), *uřtač* (ušpinit), *malavy* (trochu mají);

(c) sémantické, které mají jiný význam než stejné znějící slovo spisovné. Nářeční slovo zde bývá zpravidla polysémi, zatímco spisovný jazyk disponuje dvěma odlišnými výrazy; např. lašské *pekto* (prohlubeň pod pekařskou pecí), *syr* (tvaroh), *mocny* (pevný);

(d) frekvenční, které v nářeči slouží jako běžný a často jediný výrazový prostředek, ale ve spisovném úzu je jejich frekvence nižší (existují tam běžnější synonyma, výraz zastarává, k dispozici je nadřazený výraz ap.); např. lašské *povazič* (potěška), *potopa* (povodeň, záplava), *chodník* (pěšina, stezka);

(e) stylové, jejichž stylová hodnota je jiná než v jazyce spisovném. Nářeční slovo shodně se spisovným, jen formálně obměněné podle nářeční normy, se užívá pro oficiální styk, kdežto pro běžný úzus je vyhrazen výraz příznakově nářeční; např. lašské *dojřica* – *dojka*, *zeměželec* – *sedlak*;

(f) kontextové, které se liší od spisovných prostředků kontextovým využitím (ustálení slovní spojení aj.); např. lašské *něma to nuh ani ruk* (nemá to hlavu ani patu). Podstatná část slovní zásoby nářečí je společná i jazyku spisovnému, popř. mluvným celonárodním útvarům. Kvantifikační výzkum jednoho typu lašských nářečí (Sochová 1968) dospěl k údajům 65,4 % prvků celouzemních, zastoupených v jeho lexiku; Bělíč 1954 udává na oblasti dolských nářečí z 2014 slov, vyexcerpovaných z textů, 83,57 % výrazů shodných se spisovnou češtinou; Siatkowski 1962 napačital v českém dialektu z okolí polské Kudowy přes 75 % takovýchto výrazů z celkového počtu 4250 slov získaných z textů i anket.

Největší procento dialektismů (podle Sochové 1968) tvoří vlastní dialektismy lexikální (25,1 %), po nich jsou zhruba stejně zastoupeny dialektismy specifické (4,0 %) a sémantické (3,8 %). Diferenciačním elementem jsou především expresiva metaforická a frazeologická.

5.3 PLATNOST A ROZSAH PŮSOBNOSTI DIALEKTISMŮ

Platnost dialektismů je vymezena územně a funkčně. Rozhodující je tu stratifikace celonárodního jazyka.

V češtině existuje vedle poměrně etablovaného mluvného útvaru spisovného (hovorové češtiny) ještě celospolečensky mluvný úvar víceméně nespisovný – obecná čeština. Tento původně regionální český interdialekt se značně rozšířil a stále dále se šíří po celém jazykovém území (Bělíč 1964 a 1972). Nářeční slovo se pocituje příznakově, má tedy vymezenou platnost. V českých poměrech má nářeční výraz

naději na proniknutí do spisovného jazyka už jen živým interdialektickým médiem (Utěšený 1962) a jen výjimečně přímo (např. hovorový výraz *pojďdmi* je z laštiny). Široce oblastní prostředky územně už téměř nevázané, zejména celomoravská tautonyma (*dědina*, *deska* ve význ. prkno, *stolar*, *bečka* ve význ. sud, *zavazet*, *plytký* ve význ. mělký), jsou dnes považovány za spisovné varianty.

Základem slovenského národního jazyka jsou dva relativně stabilní strukturální útvary, a to spisovný jazyk a místní nářečí (Ripka et al. 1980, 7). Jako běžný mluvný jazyk se chápe průnik spisovné podoby a nářečních prostředků (Horecký-Buzássyová-Bosák et al. 1989, 295). Z této skutečnosti vyplývá i jiný, větší rozsah působnosti výrazů nářečních, krajových, lidových. Ty pronikají do úzu volněji všude tam, kde chybí spisovný prostředek.

6. HESLO

6.1 LEMMA

Hlavními problémy jsou formální podoba a fonetická transkripce hesla.

U slovníků lokálních je pravidlem lemmatizace v nářeční podobě, foneticky transkribovaná. Přísně vědecká transkripce (podle Pravidel pro vědecký přepis dialektických zápisů 1943), důležitá pro fonetiku a fonologii, používá i některých neobvyklých znaků, které by tisk slovníku značně prodražily. Pro slovník se tedy přepouští i transkripce volnější, zjednodušená, obvyklá i v nářečních čítankách a folklorních textech.

U slovníků regionálních se lemma uvádí (a) ve spisovné podobě; připojené oblastní varianty jsou v nářeční fonetické transkripci; (b) ve většinové fonetické realizaci (převládající na většině území), popř. v podobě nejbližší spisovnému pravopisu.

Z většinové fonetické realizace vychází např. Kellnerův slovník k Východočeským nářečím (Kellner 1949). Lemmata ve spisovné podobě (hochsprachlich) jsou obvyklá u slovníků německých, upraveného tradičního pravopisu užívají slovníky francouzské.

Svodné slovníky uvádějí hesla v pravopisně normalizované spisovné podobě a vedle nich (lokalizované) zeměpisně diferencované varianty ve fonetické transkripci.

Zajímavý je způsob „Slovníku slovenských nářečí“ (Ripka et al. 1980). Příznakově nářeční hesla (která nemají příslušný spisovný formální ekvivalent) se transponují do hypotetické grafické podoby, jakou by měla ve spisovném jazyce.

Základní gramatické údaje zařazují heslo do gramatického systému daného nářečního typu. Lokální slovníky mívají jako dodatek stručný nástin tvarosloví.

6.2 ČASOVÁ A GENERAČNÍ CHARAKTERISTIKA

V systému značek vystihujících časové rozdíly je nutné diferencovat vedle výrazů zastaralých (zast.), pohybujících se na pasivní hranici v povědomí dožívajících generací nebo konzervovaných v různých frazeologických jednotkách (přirovnáních, rčeních aj.), vrstvu slov rozlišených generačně v rámci běžně užívané slovní zásoby (nejst., ml., popř. běž., pokud jde o rozlišení od jiné podoby). Vedle toho by bylo vhodné označovat i vlastní nářeční neologismy, lexikální a sémantické (nové).

Např. lašské

cubrůnk, -a m. zast. *oblá tyč, která se prostrkuje uchy zednického džberu*
cug, -u m. nejst. **1. vláček**: ten živoký cuk, rychlík **2. tah**: ten pec nema žádného
cugu 3. právani: tam mače kajšik cuk, tahně vam tu
kokot bež, kohut ml., -a m. *kohout*: na krmaš by se zešly ze dva mlade k-y
byk, -a m. **1. byk**: byk ho přičisnul ve chlevoje, mušeli volač doktora **2.** nově ve
spoj. expr. obecní byk *inseminátor*: obecní byk už ježe na motorce

Za synchronní popis slovní zásoby se pokládá rozpětí asi 50 let.

7. NĚKTERÉ NEDOSTATKY NÁŘEČNÍ LEXIKOGRAFICKÉ PRAXE

Pro všechny lexikografické popisy nářečí je základním materiálovým zdrojem relativně úplný slovník lokální. Naše slovníky však v mnoha ohledech trpí nedostatečným lexikografickým zpracováním.

7.1 Z porovnání dvou slovníkových hesel zpracovaných na jedné straně v slovníku spisovného jazyka a na straně druhé v slovnících nářečních vyplývá, že konfigurace lexikálně sémantických struktur se plně nekryjí; vedle paralel je tu řada prvků asymetrických i řada prvků příznakově diferencovaných.

Vycházíme tu ze Slovníku spisovného jazyka českého 1960-1971 (dále SSIČ) a z dvou slovníků slezského nářečí opavského typu: „Slovníku středoopavského nářečí“ (Lamprecht 1963, dále L) a rkp. „Slovníku nářečí studénského“ (Sochová 1952, dále S).

SSIČ

bachor, -u m. **1.** zool. *vakovitá část složeného žaludku přezývkavců 2.* ob. a zast. *bachořice, tlačenka, jelito*: tučný b. **3.** zhrub. *lidský žaludek; břicho*: plnit si b.; → zdroj. **bachorek**, -rka m.; - **bachor**, -a m. zhrub. *tlustý člověk*; syn. *tloušťák, tlustoch, břicháč*: vypasent b-ň

L

(1) **bachor**, -a m. *břicho*, sr. *tež břuch*; pl. *bachory vnitřnosti* [břuch m. *břicho*: ... syn. hrub. *bator, bachor*]

S

bachor, -a m. **1.** *zvířecí břicho*: take htyboke koleje, koňe se tam nořly eš po b-y
2. mn. *bachory zvířecí vnitřnosti 3.* zhrub. *lidské břicho (zprav. velké)*; syn. *bagon, tambor, kobero, bator, pecenek*: chlopa s takym b-em by sem se něvzała; - zdroj. **bachorek**, -rka m. *prasečí žaludek*: jeden prezvuřt damy do b-a a jeden do barbory; - **bachor**, -a m. (živ.) zhrub. *břichatý, požívačný člověk (a zároveň velký pán)*; tam seža b-ňy, na tym okreše

Snaha po úspornosti – pro publikaci nářečních slovníků nepsaný zákon – vedla patrně L k značce (1), která tu něho označuje slova expresivní v přeneseném významu.

U hesla *bachor* má naznačit, že se přenáší z označení „zvířecího břicha“ i na „břicho lidské“; toto zpracování nezachycuje, že základní význam je „zvířecí břicho“. Sloučení přenesenosti a expresivnosti v jedné charakteristice zde není vhodné, jednak proto, že přenesené významy mohou být i neexpresivní, jednak proto, že expresivita má mnoho odstínů (to ostatně dokazuje zkratka hrub. pro syn. *bachor* u hesla *břuch*). Dále pl. *bachory* je samostatný význam, nadto má specifickou „zvířecí“ (o „lidských“ vnitřnostech se neužívá). Zdrob. *bachorek* nemá deminutivní význam, ale terminologizovaný; mělo být tedy uvedeno. V hesle chybí i morfologické homonymum (se sémantickou souvislostí) *bachor* (živ).

SSIČ

ruka, -y ž. viz tam

L

ruka f. 1. ruka; rukopis: ma pjecknu ruku **2. semafor**: ruka už' je zdvihnuta, viak pojež e; ...syn. zhrub. *packy (grabate)*

S

ruka, -y ž. **1. ruka**; syn. zhrub. *pracka, pazur, dlap*: mječ popadane ruky; ust. spoj. (mječ co) *přý ruce po ruce*; fraz. spoj.: *něma to nuh aňi ruk je to nesmyslné, zmatené, neuspřádáné, nemá to hlavu ani patu*; expr. je z haňbu jedna r. je nestydatý, otrlý, má z ostudy kabát; zhrub. *nasrač mu do ruk a něpusičič ho třy dňi g vože o něšikovném člověku 2. rukopis*: to poznam, to je tfoja r. **3. ukazatel cesty; semafor**; ...zvel., hrub. *ručisko*, -a s.

V L jsou pod 1. významem chybně uvedeny dva samostatné významy. Také nejsou zachyceny osobitě idiomy.

7.2 Hodnotu našich dosavadních dialektických slovníků částečně snižují některé nedostatky, které se vyskytují u většiny z nich. Stručný přehled nejčastějších nedostatků má být spíš vytyčením požadavků pro chystané nářeční slovníky další.

Výběr slov bývá často nahodilý a mezerovitý. Poměrně dobře je zachycena terminologická složka lexika a vřstva věcných označení vztahujících se k venkovské materiální kultuře. Opomíjen je běžný konverzační slovník, zvláště pak početná skupina předponových sloves. Bývají uvedena pod základním slovesem bez rozlišení prosté vidové a lexikální funkce. Přitom je známo, že v nářečích mají některé předpony jiné významy a funkce než v jazyce spisovném. Pomohlo by tu sumární heslo předpony.

Významové třídění bývá dobré u slov věcných a terminologických, méně dobré u sloves, kde se dost nerozlišují hranice mezi jednotlivými významy. Základní významové členění by mělo být – při správném zřeteli k relevantním sémantickým distinkcím a míře jejich lexikalizace – ve všech typech slovníků zhruba stejné.

Pokud se týče výkladů, je u slov a významů diferencovaných na místě podrobný sémický popis. K významové identifikaci některých slov hmotné kultury, lidových názvů rostlin ap. nestačí jen výklad per genus, ale je třeba podrobnější specifikace. Při výkladu (vlastním nářečním) synonymem platí zásada, že synonymum užit ve

výkladu musí být jednak uvedeno jako samostatné heslo, jednak dostatečně vyloženo (časté výklady kruhem). U cizích slov je někdy nebezpečí v automatickém spisovném ekvivalentu (např. lašské *reskyrovac* znamená „obětovat, věnovat, dávat“, nikoli tedy „riskovat“). Neoprávněné jsou u jednotlivých významů výklady až za kontextovým spojením, jako by šlo o vlastní spojení ustálené, přičemž variabilita podmětů nebo předmětů je v omezenější míře možná; např. u L. *bidny* (příd.) I. bidne zaropky *špamě, malé výdělky; zabaví* (dok.): zabaf teho synka *zaměstne*.

Nemenší důležitost než vlastní výklady má pro nářeční slovník exemplifikace. Nedostatkem většiny našich nářečních slovníků je nedostatečná klasifikace kontextových spojení: nejsou dostatečně rozlišena přímá užití od přenesených a typická volná spojení od ustálených. Pro úsporu místa se slovo exemplifikuje hned spojením ustáleným nebo frazeologickým, aniž se tato skutečnost lexikograficky vyjádří; např. u L. *podobny* (příd.): to je na tebe podobne *ty jsi schopen to udělat; mrtfola* i. : je to ž yva mrtfola *člověk k ničemu*.

Nářeční slovníky užívají úsporného seskupování motivačně příbuzných slov, hltzřdování, zpravidla nad míru. V jednom heslovém odstavci je uvedena celá slovní rodina a jednotlivá heslová slova nejsou ani vyložena, ani exemplifikována, ačkoli jde o autonomní lexikální jednotky.

Nejsou dost jasně odlišeny gramatické a lexikální vlastnosti slovníkových jednotek. Jako samostatná hesla se uvádějí i pouhé mluvnické tvary. Na druhé straně často chybějí základní gramatické údaje (u slov s produktivní flexí tvary morfologicky slovo zařazující) nebo i slovnědruhá charakteristika (ta nemá chybět ani u slov přihlzdovavých).

Hodnocení frekvence slov nářečního lexika – při nedostatku opory v psaných textech – je odkázáno (často dost subjektivně) na jazykové povědomí zpracovatele. Pro přesnější objektivní účely je třeba použít statistické frekvenční analýzy dialektových promluv.

Bibliografie

- BACHMANN, L., 1961: *rec. na A. Gregor, Slovník nářečí slavkovsko-bučovického 1959*. SaS 22, 65n
- BACHMANNOVÁ, J., 1985: *Lexikální zásoba v obci Zásada na Železnobrodsku*. Praha (rkp. kand. disertace)
- BARTOŠ, F., 1886, 1895: *Dialektologie moravská I, II*. Brno
- BĚLIČ, J., 1954: *Dolná nářečí na Moravě*. Praha
- BĚLIČ, J., 1962: *Ke zkoumání městské mlavy*. Slavica Pragensia 4, 569n
- BĚLIČ, J., 1964: *Colónárodní slovní zásoba ne plně spisovná a nespisovná*. SaS 25, 11n
- BĚLIČ, J., 1972: *Nástin české dialektologie*. Praha
- BLANÁR, V., 1961: *Zo slovenskej historickej lexikológie*. Bratislava
- COLLOQUE de DIJON, 1977: *Les français régionaux*. Paris
- FILIN, F. P., 1966: *Nekotorye problemy dialektnoj leksikografii*. Izvestija AN SSSR, OLIJa, 25, 1, 3n
- FILIPEC, J., 1953: *Synonyma a studium nářeční slovní zásoby*. NŘ 36, 97n

GROSSE, R., 1958: *Zu den Methoden der Materialsammlung für Mundartwörterbücher*. Forschungen und Fortschritte 32, 10, 312n

HABOVŠTIÁK, A., 1961: *O výskume slovnjej zásoby slovenských nářečí*. SaS 22, 30n

HALLIG, R. – WARTBURG, W. von, 1963: *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*. Versuch eines Ordnungsschemas. 2. vyd. Berlin (1. vyd. 1952)

HAUSMANN, F. J. et al., 1989-1991: *Wörterbücher/Dictionaries/ Dictionnaires. Ein internationales Handbuch der Lexikographie. International Encyclopedia of Lexicography. Encyclopédie internationale de lexicographie*, Vol. I-III, Walter de Gruyter. Berlin-New York

HAYRÁNEK, B., 1924: *K české dialektologii*. LF 51, 263n, 337n

HODURA, Kv., 1904: *Nářečí litomyšlské*. Litomyšl

HOREČKÝ, J. – BUZASSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. et al., 1989: *Dynamika slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny*. Veda, Bratislava

HOREČKA, F., 1941: *Nářečí na Frenštátsku*. Frenštát p. R.

KARÁŠ, M., 1965: *O Słowniku gwar polskich*. Język polski 45, 263n

KELLNER, A., 1949: *Východoláská nářečí II*. Brno

KELLNER, A., 1950: *Odras života slezského lidu v jazyce (Lexikální dotazník pro nářečí sv. Moravy)*. Opava

KOGOTKOVA, T. S., 1979: *Russkaja dialektaja leksikologija*. Moskva

PRÁVIDLA PRO VEDECKY PŘEPIS DIALEKTICKÝCH ZAPISŮ, 1943. Zvl. otisk z Věstníku České akademie věd a umění 52, 1, 1-5

RÉZEAU, P., 1990: *Le dictionnaire dialectal: l'exemple français*. In Hausmann et al., Vol. II, 1467-1475

SIATKOWSKI, J., 1962: *Dialekt czeski okolic Kudowy II*. Wrocław - Warszawa - Kraków

SOCHOVÁ, Z., 1966: *rec. na A. Lamprecht, Slovník středoopavského nářečí 1963*. SaS 27, 254-259

SOCHOVÁ, Z., 1967: *Slovní zásoba nářečí a problémy jejího zpracování*. SaS 28, 17-31; tam další bibliografie

SOCHOVÁ, Z., 1968: *Lašská slovní zásoba (jihovýchodní úsek západoláské oblasti)*. Praha (přeproc. rkp. kand. disertace)

SOCHOVÁ, Z., 1991: *Blížké jazyky a konfrontační lexikografie*. NŘ 74, 124-131

SOCHOVÁ, Z. – UTĚŠENÝ, S., 1968: *Ke zkoumání lexikálních systémů slovnjej zásoby nářečí a jejich zeměpisné diference*. In Čs. přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů, Praha, 139-143

ŠMILAUER, V., 1947: *rec. na I. Matina, Slovník nářečí misirického 1946*. ČMF 30, 87

ŠMILAUER, V., 1951: *Zásoba slovnjej a význam slov*. Uč. texty vys. škol, Praha

UTĚŠENÝ, S., 1962: *O učení rozrůznění běžné mlouvené češtiny na Moravě*. Slavica Pragensia 4, 577n

VÁŽNÝ, V., 1960: *rec. na A. Gregor, Slovník nářečí slavkovsko-bučovického 1959*. NŘ 43, 100n

WEINGART, M., 1935: *Individuální slovník hovorové češtiny*. NŘ 19, 334n

ZIMOVÁ, B., 1964: *K teorii a praxi lexikálního archivu českého lidového jazyka*. Prace filologické 18, 2, 309n

SLOVNÍKY:

- BARTOŠ, F., 1906: *Dialektický slovník moravský*. Praha
 DORNSEIFF, F., 1943: *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. 3. vyd. Berlin
 DURAFFOUR, A., 1969: *Dictionnaire des patois francoprovençaux*. Paris
 GREGOR, A., 1959: *Slovník nářečí slavkovsko-bučovického*. Praha-Brno
 GRIMM, J. - GRIMM, W., 1838-1860: *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig
 HRUŠKA, J. F., 1907: *Dialektický slovník choďský*. Praha
 KOGOTKOVA, T. S. et al., 1969: *Slovar' sovremennogo ruskogo narodnogo govora*. Moskva
 KUBÍN, J. Š.: *Podkrkonoší, lidová mláva*. (rkp. dokončený 1916)
 KUCAŁA, M., 1957: *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich*. Wrocław
 LADEMANN, W., 1956: *Wörterbuch der Teltower Volksprache*. Berlin
 LAMPRECHT, A., 1963: *Slovník středopavského nářečí*. Ostrava
 LEIHENER, E., 1908: *Cronenberger Wörterbuch*. Deutsche Dialektographie 2. Marburg
 MALINA, I., 1946: *Slovník nářečí místrického*. Praha
 MAQUET, CH., 1936: *Dictionnaire analogique*. Paris
 ONDRAŠ, F., 1952: *Slovník jedné oblasti nářečí dolského*. Praha (rkp. dokt. disertace)
 REY, A., 1969: *Le Petit Robert*. Paris (2. vyd. 1987)
 RIPKA, I. et al., 1980: *Slovník slovenských nářečí, Ukázkový svazek*. Bratislava
 RIPKA, I., 1981: *Vecný slovník dolnotrenciánských nářečí*. Bratislava
 ROBERT, P., 1953-1964: *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française I-VI*. Paris (2. vyd. 1985)
 ROUDNÝ, M., 1952: *Slovník nářečí podle zápisů z Úlibic na Jičínsku*. Praha (rkp. dokt. disertace)
 SOCHOVA, Z., 1952: *Slovník nářečí studénského*. Praha (rkp. dokt. disertace)
 WOLF, L., 1983: *Le français régional d'Alsace*. Paris

Seznam zkratk

(Římské číslice v závorkách označují jednotlivé kapitoly.)

- A. ZKRATKY JAZYKOVÉ A OBECNÉ
 A adjektivum (I, IV, V)
 A lexikální subsystém vidový (VIII)
 A.P.I. Association phonétique internationale
 abstr. abstraktní
 adj. adjektivum
 admin. administrativní
 adv. adverbium
 akuz. akuzativ
 an animatum
 AN Akademijské nauky
 anat. anatomie
 angl. anglický, anglicky
 arch. archaický
 AV Akademie věd
 baltoslov. baltoslovanský, baltoslovansky
 bás. básnický, básnicky
 bavorský bavorský
 běž. běžné
 bibl. biblický
 biol. biologie
 bot. botanika
 bud. budoucí čas
 cca. circa
 cit. citováno
 citosl. citoslovce
 č. číslo
 část. částice
 čes. český, česky
 čin. činný rod
 čl. člen
 ČR Česká republika
 ČSFR Česká a Slovenská Federativní republika
 dán. dánský, dánsky
 dial. dialektový
 dok. dokonavé sloveso
 doktorský doktorský
 dol. luž. dolnolužický, dolnolužicky
 dopl. doplněný
 dř. dřívě
 DS druh slovní
 DTD document type definition